

№ 567

ԱՊՐԵՆ 1926

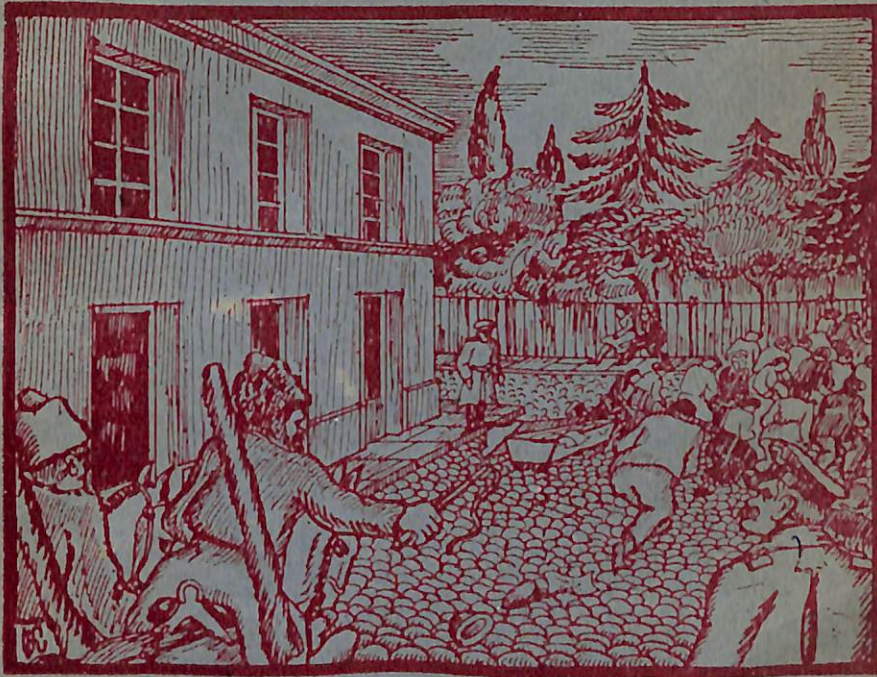
Պրոֆեսորներ բոլոր յեկրների միացե՛ք!

Փ Ո Ք Բ Ի Կ Գ Բ Ա Դ Ա Բ Ա Ն № 1

Գ. ՄԵՍՅԱՆ

Բ Ա Դ Ա Լ Ը

ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԻՆՏԻՏՄԻ
ՎՈՍՏԱՅՈՎԵԴԵՆԻՍ
Ակադեմիա Մալա
ՍՍՍՐ

Պ Ա Տ Կ Ե Բ Ա Ջ Ա Բ Գ

ԹԻՖԼԻՍ
1926

891.995

Մ-66

30 MAY 2011

ՄՊԵՆ-1782
1905. 20. 05

~~Մ 567~~

~~Մ~~
2411

91.9905

Բ-64

Փ Ո Ք Բ Ի Կ Գ Բ Ա Դ Ա Բ Ա Ն № 1

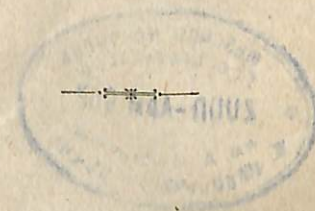
Գ. ՄԵՍՅԱՆ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧЕДЕНИЯ
Академии Наук
С.С.СР

Բ Ա Դ Ա Լ Ը

ՊԱՏՄՎԱԾՔ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Ջ Ա Ր Դ

ԹԻՖԼԻՍ
1926

28.06.2013

11227
4027

AT...
C.C.C.

Բ Ա Դ Ա Լ Ը

(Պատմվածք)

Գ. Մեսյան

I

Գյուղացի Սահակն ու իր կին Շողերը յերկար խորհուրդ անե-
լուց հետո վճռեցին՝ իրանց Բաղալին քաղաք տանեն ու մի արհես-
տի տան:

Յերբ Սահակը Բաղալին յետևից պցած ճամբա ընկավ դեպի քա-
ղաք, ու ճամբին նրանց պատանոզ գյուղացիք հարցնում էին.

— Ախր, Սահակ, եդա անշաղ յերեխան բանի հասել ա, ընչի՞
չես թողնում կենա, բեզ ոգնի, քաղբիցը բեզ լինչ ոզուտ:

Սահակը հարցնեց պատանոզներին.

— Եսդ եք ստուծ, յարգե՞լ եմ ուտում, ամմա վճռ ունեցածիս
մի կտոր հող ունեմ, յերկու
տարին մի քի վարում, մի քի զը՝ սաղ տարին բեզյառի ճամ-
բին ուղարկում, յարում չեմ. յարվա ցամաք հացն աշխատենք.
Բե լի տար նմա՞ յերկու Բաղալին կեն են տանը նստած: Տանեմ
փերսիկ, յետ, ստուծ եմ, մի քի յարի, մի կտոր հացի տեր դառնա.
Բե ինչ կոչի, յա՛վ, Բե յե՛ն յա համար ել ե լավ կլի:

— Եսդ եք ստուծ, կարգե՞լ եմ ունեցածիս յարին ու Սա-
հակը արձանագործ եր իր ճամբան.

Փաստումը նա, սղտե յարեց յը պցած, յերկար պատեց փողո-
ցից փողոց: յայդ մի են անուն յեղ չգտավ, վոր հավաներ ու յե-
րեխան թողնե՞ր Սահակը քաղաքում համոզում էին «աշկերտ» տալ,
չոր առուտուք ստորի, մարդ յարնա: Իրանց զեղացիք էլ էին խոր-
հուրդ տալիս այդ, բայց ինքը Սահակը զլուխը շարժում եր բացա-
սական.

60155-67

Գրառեպվար № 731 Թիֆլիս Տիրած 2000

Թիֆլիս Ժ. Տ. Գ. Խ. Պոլիգր. բաժնի 4-րդ սալ., Պուշկ. փող. 3.

— Չե՛, ախպեր, ասում եր, յես ու իրան մերը վճուել ենք՝ փեշակի տանք, փեշակը վոր կա՛, վոսկի յա, մի կտոր հալալ հաց, մարդու ծոցում դրած, վորտեղ սովածանա՝ ենտեղ կհանի, կուտի: Առուտուրը—մեր բանը չի. յես մարդ եմ խաբէ՛լ, վոր իմ տղան մարդ խաբէ... ու յետ եր դառնում, պատմում Մագոյի պատմությունը:—Մեր գեղումը, ասում եր, մի չարչի Մագո կար: Չարչությունով մեծ հարստություն եր կիտել, բոլորը պակաս չափելով ու թեթև քաշելով. մեռնելիս, ոխան որ եր, չարչարվում եր: Խալիը ծիծաղում եր, թե են ե չարչի Մագոն հաշիվ ա տալիս:

Շատ ման գալով, յեկան կանգնեցին մի դարբնոցի առաջ: Արհեստանոցի դռները կրնկի վրա բաց եյին, փողոցից լավ յերևում եր, թե վոնց իրարով անցած, աշխատում եյին մրոտ բանվորները: Փուքսը ուռչում եր ու փնչացնում ենպէս, վոր կասես թե կապտած գոմեշ լիներ: Քուրի բերանից դողդողալով ներս ու դուրս եյին անում կարմիր լեզուները. հետո կաշվե գոգնոցավոր վարպետը արագությամբ դուրս եր քաշում ենտեղից յերկաթը ու համարյա շարտում, նետում գնդանի վրա: Մեկը մյուսին հասվեհաս ձոճվում եյին ողում ծանր կուանները ու իջնում. յերեքն եր, չորան եր... աչք ել չեր համում, վոր մարդ համարեր: Ամեն մի գարկի հետ մի բուռը վոսկի յեր շարտում յեռացող յերկաթը գնդանի շուրջը. իսկ վարպետը իր վարժ ու հմուտ ձեռքով և՛ չափ եր տալիս կուանավորներին, և՛ հատ-հատ ել ենպես հարվածում յերկաթը, վոր կողքից նայողը վախում եր, թե, հրես իր մուրճն ել յերկաթի հետ միատեղ կտափակի կուանների տակ, գնդանի վրա:

Վոր յերկար կանգնեցին, թամաշա արին ետտեղ՝ ա դարձավ վորդուն.

— Բաղալ ջան, ասավ, սրանից լավ փեշակ չի ըլել, այ վորդի, արի հարցնենք, տեսնենք ի՞նչ մարդ ա սրա խաղեյինը ու սրա մոտ աշկերտ մտի: Փեշակը կտվորես, վորդի, հետո, վոր քաղաքումն ել չուզենաս մնալ, կգաս մեր գեղը՝ ենքան կացին, ցաքհատ, խոփ, մանգաղ կշինես, ենքան գործ կածեն գլխիդ, վոր չես իմանա, թե ինչ անես:

Բաղալը, վոր ենքան ել հեշտ չեր բաժանվել գեղիցը, գեղը վերադառնալու մասին վոր լսեց՝ դուր յեկան հոր խոսքերը, ու նրանք սիրտ արին, մտան արհեստանոցը:

— Ի՞նչ ես ուզում, բիձա, դիմեցին նրան:

— Ես դուքանի խաղեյինը վճրն ա, խաղեյինին եմ ուզում, ախպեր:

— Ի՞նչ ես անում խաղեյինին:

«Բաղալ ջան, սրանից լավ փեշակ չե ըլել այ վորդի...»

— Ուզում եմ ես յերեխին աշկերտ տամ, աշկերտ չի վերցնի՞ր:

— Ետտեղ նստեցեք, ես ա կգա:

Քիչ հետո խաղեյինը յեկավ: Սահակը շատ հավանեց նրան, լավ մարդ եր յերևում նրա աչքում:

— Բիձա, ասաց, յեթե քաղքի լպստված յերեխաներից լիներ, չեյի վերցնիլ, բայց վոր գեղացի յա, դու յել, տեսնում եմ, խեղճ մարդ ես, բու խաթեր համար կվերցնեմ:

Իրիկունը Սահակն ու Բաղալը խաղեյինի հետ միասին տուն յեկան: Չայ խմեցին, պրճան, պայմանավորվեցին, վոր հինգ տարի Բաղալը խաղեյինին ծառայի, նրանից հետո խաղեյինը թուղթ կտա, վոր նա փեշակը սովորել ա, ուստա յա. «Իսկ յեթե հինգ տարուց

հինգ որ պակաս գուրս գա՛ հո՛ վոչ մի թուղթ չի ստանալ» — զգուշացրեց Սահակին:

Սահակը վերցրեց պայմանագիրը, հետը բերավ գյուղը, քյոխվին փեշառել տվավ ու դրկեց քաղաք:

II

Ում ձեռքը պարապում էր, Բաղալի գլխին էր հասցնում.

— Տո՛, վոչ ու փուշ, եսպես աման կլվանան. խփում էր խազեյինի կինը:

— Տո՛, գետինը մտած, եսպես վոտնաման կսրբեն, գլխին էր գալիս կոշիկը, նրա մեծ աղջիկը...

Բաղալը համ տան ծառա յեր, համ արհեստանոցի աշկերտ: Առավոտները սամովար էր գնում, շուկայից տուն բերում առած մրթերքը ու գնում արհեստանոց: Յերեկոյան՝ շուտ վերադառնում էր տուն, անհրաժեշտ գործերն անելու—նորից սամովար, ամաններ լվանալու և այլն:

Արհեստանոցի կողք-կողքի նստում էին Բաղալն ու Նիկոլը. մինը գիտեց էր պատմում, մյուսը՝ գրքիցը: Մեկ ու յերկու անգամ չեյին իրե՛ր նրանց թափով ձեռքերը Բաղալի գլխին, թե «Նիկոլի դասերը մի խանդարի. թող սովորի», բայց նրանք ելի մնում էին իրար ընկեր:

Արհեստանոցի մեկ պակաս չէր ստանում Բաղալը: Ով հասնում, գլխին էր գալիս: Մի անգամ նա գանգատվեց խազեյինին, թե՛

— Ինձ ոչ ունեց են ապիս բանվորները, յես ի՛նչ եմ արել նրանց:

— Աչքդ ել են հանում, պատասխանեց խազեյինը, բա ո՛ւմը պտեն ուշուց ապ. ուստաներին, թե՛ ինձ. աշկերտին մինչև չթաղեն, ուշուց չտան. նա փեշակ չի սովորիլ, կարգը եղ ա. դու գլուխդ կախ, քո գործիդ կաց:

— Հը՛, կարաս խաբարը վզդացնես խազեյինին, լածիրակ, վրա էյին պրծնում դրանից հետո, յերբ Բաղալը մոտենում էր մյուսների զրույցին:

— Այ, թե խաբար կտա, վրա պրծավ մի անգամ կուսահար Յերվանդը ու գուրս քաշեց քուրայից շիկացած յերկաթը.

— Տեսնում ես, փորդ կկոխեմ, շան լակոտ, թե բերանիցդ բան ես հանել տանը:

«Տեսնում ես, փորդ կկոխեմ, շան լակոտ, թե բերանիցդ բան ես հանել...»

Բաղալը սոսկաց ու յես ու յես զնաց, յերբ տեսավ շիկացած, փայլվող յերկաթը ու յերևակայեց, վոր իրա փորն են կոխում այն թշտարով: Բայց թե ինչո՞ւ պետք է անեյին այդ, նա վոչ հասկացավ, վոչ ել թե համարձակվեց հարցնել: Հետո միայն գլխի ընկավ, վոր նրանց խոսակցությունը խազեյինի հասցեյին էր:

— Վոր խելքդ գլխիդ պահես, բերանիցդ պինդ լինես, մեզանից ավելի ոգուտ կունենաս, քան թե խազեյինից: Նրա ամաններն ես լվանում, մի վոր կուշտ հաց ել չի տալիս, վոր ուտես, բայց փեշակը, քո մշտական հացը, մենք պետք է տանք քեզ—ասացին մի ուրիշ անգամ:

Եղ որվանից Բաղալի լեզուն բացվեց նրանց առաջ, նրանք ել տեսան, վոր սխալված են յեղել Բաղալի մասին. վստահացան մեկ մեկու ու Բաղալը դառավ բոլորի աչքի լույսը իր շնորհքով ու բնավորությամբ, իսկ հետո յել ավելի պետքական իր գործերով, քան թե նրանցից վորևէ մեկը:

III

Յերեկոնները Բաղալի համար ուրիշ շրջան եր սկսվում.

— Բաղալ, արի եստեղ, կանչում եր խաղեյինը խրատելու. այ վորդի, տեսնում ես, վոր քեզ իմ Նիկոլից չեմ ջոկում, սիրում եմ նրան հավասար—այսպես քաղցր եր խոսում մանավանդ, յերբ նա տուն եր գալիս գինեանից: Ալկոհոլի հոտից Բաղալն ուզում եր շշմի, բայց պարտավոր եր լսելու մինչև վերջը:

— Եսոր դու իմ տանը, իմ հացն ուտում ես, իմ գործին ել լավ պետք ե մտիկ տաս, թե չե գլխիդ պատիժ կբերի կերածդ աղ ու հացը: Դու տեսնո՞ւմ, վոր հորդ խաթեր համար քեզ աշկերտ վերցրի. ասացի խեղճ մարդ ա, թող վորդին ինձ մոտ բան սովորի, մի կտոր հացի տեր դառնա: Սրա, նրա խելքովը չընկնես: Են բոլոր բանվորները, դրուստ ա, իմ հացովն են ապրում ու յերեսիս «խաղեյին» են ասում, ամմա քամակիս իմ թշնամիներն են, ուզում են թե քար-խանես քանդեն: Հազար ու մի վատ բան կսովորեցնեն քեզ, վորդի, վոր նրանց ականջ դնես: Խելոք, խոնարհ կծառայես մինչև ժամանակդ լրանալը, հետո իմ ձեռքովը քեզ ուստա ոխնել կտամ ու, նրանից դենը՝ մաջադ վոսկի ա, վորտեղ չաբուճդ խփես՝ Չիբիդ փողը չի պակսի:

— Յերբ վոր յես քարխանումը չեմ լինում, աչքով պահի, տես ով ինչ ե խոսում ինձանից ու արի՛ ասա...

Բայց Բաղալը արդեն խելքը գլխին տղա յեր. յերրորդ տարին եր, ինչ վոր քաղաքումն եր և լավ գիտեր, թե ինչպես պետք ե ընդունի ամեն մեկի խրատն ու խորհուրդը: Խաղեյինը հիմա քաղցրացել եր Բաղալի հետ. նա ավելի յեր պետքական, քան առաջ:

— Բաղալը ինձ համար մի լավ ուստից գլուխ ա, խոստովանում եր նա կնոջ մոտ շատ անգամ. շան լակոտը, դժարը աչքը մի բանը տեսնելն ա, են սնաթը վերցնում ա, ենքան շնորհքով ա վոր.

— Վոր շնորհքով չըլի, ենքան գործի արանքումը եղպես գիր կսովորի. հազար անգամ գլխին տալիս ենք, գիրը ձեռքիցն առնում, շարտում, ելի, գնում ես տեսնում կուխնումը կողքին դրած, համ իր գործն ա անում, համ ել՝ կարգում: Մեր Նիկոլին տված ուսումի չեթվերը վոր դրան տային, ով գիտա տասն անգամ նրանից շատ սովորեր:

Յե՛վ, իսկապես, յեթե Նիկոլի ընկերակցութունը չլիներ են

տանը՝ Բաղալը շատ վաղուց փախած կլիներ գյուղը, բայց, նախ գիրը կապեց նրան, հետո ել իրա ընկերները:

Հիմա նրա ձեռքին հաճախ յերևում եյին նոր ու նոր գրքույկներ, վոր կարգում եյին Նիկոլի հետ միասին, դատում եյին Նիկոլի հետ միասին:

Կիրակի որն եր միայն Բաղալի համար փոքր ի շատե ազատ որը, բայց այդ որն ել նա շատ անելիքներ եր ունենում, վորի մասին տանը վոչ վոքի չեր ասում:

IV

Մի կիրակի որ ել տանից շուտ ծլկվեց Բաղալը: Ինչ վոր անհամբերութուն եր նկատվում նրա շարժումների մեջ: Գնաց ու կես որին ել վերադարձավ սովորականից ուշ, այլայլված ու գլխաբաց:

— Բաղալ, ինչի՞ ուշացար:

— Ե՛գ ինչի՞ յես սփրթնած...

— Գոակդ ո՞ւր ա, Բաղալ...

Բաղալը միայն վերջին հարցին պատասխանեց.

— Կարմունջովը անց կենալիս, քամին գլխիցս տարավ, Գուռը գցեց:

— Կարմունջումը քո գլուխդ ծեծողն ո՞վ եր, վոր գգակդ ել քամին տանի, Գուռը գցի—վրա պրծան ամեն կողմից:

Հետևյալ որը քաղաքի զանազան մասերում զանազան ձևերով եյին պատմում կիրակի որվա «բունտի» մասին: Ասում եյին, վոր ցուցարարները հանկարծ մի դազաղով միացել են ինչ վոր բազմամարդ հուղարկավորության ու յերբ հասել են քաղաքի շուկան՝ վորտեղ ամբողջ սովարացել ե մի քանի անգամ, ընթացքը կանգ ե առել հոգեհանգստի: Ահա այդ ժամանակ բարձրանում են ամբոխի միջից հերթով ճառախոսները. մեկ ել դազաղը բացվում ե ու հանվում կարմիր դրոշակները նրա միջից, և սկսվում—«կեցցե՛»... «կորչի՛» .. Թուուցիկների դաստաները դուրս են գալիս դազաղից ու փոփռալով ցրվում են հազարանոց ամբոխի գլխին: Ամեն մեկը մեքենայաբար հրելով կողքինին, ձեռքը մեկնում եր վերցնելու և խլխլում եյին իրարից: Այս շփոթն ու իրարանցումը տևում ե այնքան ժամանակ, մինչև վոր կողակների ձիավոր խմբակները զանազան փողոցների բերաններով մանում են եղ հրապարակը:

Սոսնված ամբոխը դեռ հրապարակից չէր քաշվել, վոր ձիյերի վոտնաձայնը և մտրակների շարժոցը իրարանցում և զցում մարդկային զանգվածի մեջ, վորի թանձր կենտրոնից դեռ լսվում էր լի կռկորդներով՝ «կորչի... կեցցե...»:

Սոսնվում են հրացանի զարկերը. շփոթը մեծանում. ամբոխի միջից ել հատ-հատ ատրճանակի պատասխաններ են լինում, վորից հետո ծեծն ու խուճապը ավելի յե ուժեղանում և ամբոխը, իջնող ալիքների նման, կամաց կամաց հարվում և զանազան ուղղությամբ: Դատարկ հրապարակում մնում են՝ տեղ-տեղ ընկած սպիտակ թերթիկներ, սև-սև գլխարկներ և իրենք, ձիավոր կողակներն ու գործողովոյներ՝ սյունների պես բսած: Բաղալի գլխարկն ել մնաց այդ որը

«Բաղալի գլխարկն ել մնաց այդ որը ձիերի վոտքերի տակ...»

ձիերի վոտքերի տակ. բայց նրա փոխարեն նա ստացավ կողակներից նվեր մտրակի մի քանի այնպիսի թափանցող հարվածներ, վորոնք յերբեք չջնջվեցին այնուհետև Բաղալի մատաղ հիշողությունից:

— Այդ մտրակները—ասում էր նա, արդեն, շատ հետո—իմ ամենալավ ուսուցիչներս յեղան, վոր յերգվեցրի՝ ինձ՝ անհաշտ թըշ-նա մի մնալ բոլոր բռնություններին:

V

Բաղալի գլխարկի պատմությունը գաղտնիք չմնաց խաղեյինի համար ու մի որ նրանք խոսեցին յերես-յերես.

— Բաղալ, գիտես, վոր մուկը ինքը մի բան չի, ամմա ընկնում ա 100 թունգանոց կարասը՝ մուռտառում: Այ բալամ, հիմա դու յես—ուզում ես քարխանաս մուռտառես, իմ հալալ աշխատանքս հարամ անես, փշացնես: Դեռ յերեկ մեկ, եսոր՝ յերկու. տրեխներդ չուստ դառավ, վորդ հացոտ ելավ՝ հիմա նոր ճամբեք սովորեցիր: Քո խաղեյինը յես եմ, քեզ բան սովորացնողը՝ ուրիշ... Եդ «ձուռ ճամբեքիցը» ձեռը վեր կալ, խելքդ գլխիդ ծառայի մինչև ժամանակդ թամամի, թուղթդ առ, բարի ճանապար, ուր ուզում ես, գնա: Թե չե, վոր սրանից դենը մի բան իմանամ քեզանից՝ հայդա, դուրս կանեմ իմ տանից:

Բաղալը հենց հետևյալ որը թողեց նրա տունն ու արհեստանոցը: Նրան մինչև այդ որն ել պահողը Նիկոլն էր, թե չե, տամն անգամ թողած, հեռացած կլիներ. իսկ հիմա նա ազատ կարդում էր իրեն հարկավոր գրքերն ու թերթերը:

Մի քանի որ չանցած՝ ընկերները Բաղալին տեղավորեցին քաղաքի մեծ գործարաններից մեկում: Ասացին, վոր նա ետեղ հարկավոր է: Բաղալը դառավ գործարանի հողին. նրա անունը բոլոր ընկերների բերանումն էր: Շարժուն, աշխույժ ու համարձակ մի տղա: Վազում էր գործարանից գործարան, ժողովից՝ ժողով. յերեվում էր ամեն տեղ. ծոցով թուռցիկներ էր կրում, գրպանով տառեր, փամփուշտներ—պետք էր գալիս ամեն տեղ:

Յերկար չանցավ: Գործարանում հսկող աչքերը Բաղալի անունը հասցրին կառավարչի ականջը: Սա յեկ կանչեց Բաղալին, խեթ նայեց վոտից գլուխ ու լուռ սպառնալիքով նախազգուշացրեց: Բաղալը ծիծաղեց մտքումը ու գնաց իր բանին: Դրանից հետո շատ չանցավ. գործարանում գործադուլ արին, քաղաքում՝ ցույց. Բաղալը յերկու տեղն ել աչքի ընկավ ու բռնեցին: Դրանից հետո ամեն տեղ ճանաչում էյին Բաղալին. վորտեղ ինչ պատահեր՝ Բաղալը պետք է ձերբակալվեր:

VI

Բաղալի առաջին ձերբակալման լուրը վոր գեղը հասավ, բոլորը

ցավեցին Սահակի համար, վոր տղան եղպես «փուշ» դուրս յեկավ (գեղի աչքում բերդ մտնելը վարկաբեկիչ եր համարվում): Բայց վոր դրանից հետո քաղաքում ձերբակալումները քանի գնաց շատացավ՝ ու իմացան, թե ինչի համար են «բռնատերը», եղ բանը փոխեց գեղացոց վատ կարծիքը Բաղալի մասին:

Քաղաքի լուրերը շարունակ գեղն էյին հասնում ու նրանք չափում, ձևում, քննադատում էյին իրանց մեջ: Չմեռվա մի որ ել, պարապ գյուղացիք կշկոված մի պատի տակ զրուց էյին անում, վոր քաղաքից խաբարը յեկավ, թե «մեծ խառնակութուն ա ենտեղ»:

— Ասում են, ելի բոմբ են գցել...

— Ասում են՝ յերանալ են սպանել...

— Տէնաս, շատ մարդ է խարաբ ըլել...

— Ասում են, անհաշիվ մարդիկ են բռնատել... բանվորներին են բռնատում...

Ավելացնում եր այսպես ամեն մեկը իր գիտեցածը մի անհայտ աղբյուրից:

— Վոր հենց ա, Սահակի տղան ել կլի միջներումը:

— Սահակի տղան. ամոթ չի բա նրա համար, վոր միջումը չըլի. հեգնեց Չարչունց Համբոն, գյուղի առաջին հարուստն ու վաշխառուն:

— Աշխարհքի հանդարտ վախտը Սահակի տղան միջումն ա ըլում, բա հիմա միջումը չըլի, գնացեք աչքալուս տվեք հորը, ուժ տվավ Համբոյի խոսքին նրա նման մի ուրիշը—Մարդակերանց Ասլանը:

— Յավաշ, կարելի չի իմանանք, ինչ պրիշիննի յեն բռնատել, յա զակոնը պալապայեցցա անում բոմբ գցելուն—մեջ մտավ Չաղացպանանց Սալգաթը, վոր որենսգետ ու ոռոսագետ եր համարվում:

— Են պրիշիննին են բռնատում, ու աչքներն ել հանում են, վոր Գողանց Սահակի տղան ու իրա նմանները իմպերատոր թագավորին ուզում են թախտից վեր բերեն, թավաղներին մոշլա անեն, աշխարքս հավասարութուն գցեն... բորբոքված պատասխանեց դարձյալ Համբոն:

— Վոնց հավասարութուն գցեն յանի, հարցրեց անվտան, պատառոտած շինելի տակ կծկված Դուկասը, վորին աղքատության պատճառով Դոթուր Դուկաս էյին ասում գեղումը:

— Վոնց ել անգաճը ձենի յա հաճ... մի նրան տեսեք, նրան. նհենց հավասարացնեն, Դոթուր Դուկաս, վոր ել հարուստ ու աղքատ չըլի. ինչքան յես ունենամ, ենքան ել դու ունենաս—լավ չի ըլի:

— Բա փիս կլի. դե ենա, ասա աղքատի մասին են մտածում ելի, մեր սրտի միջիցը խոսում: Բա փիս կլի, Չաքար, Առաքել, վոր մի տեսակ ապրենք բոլորս, որչով, ելով, խախով...

— Վոնց մի տեսակ, վրդովված բղավեց Համբոն, խոսքերը ծովումը, յանի թե իմ յերկու լուծ յեզս տան Դոթուրին, յերեք կովս՝ Սալախանա Մուկուչին, մի լուծ գոմեշս սոված Ուհանին, Աթոյին... հողերիցս ել Ստեփանին, Խեչոյին, Կաբոյին, յես ի՞նչ գիտամ, եղ պատի տակ շարվածներին ելի, եղպես չի...

— Հա, ի՞նչ ա վոր, հանգիստ պատասխանեց Նալբանդանց Ավանը. Դուկասը աղքատ ա, Դոթուր են ասում, վախենում ես յեգները նրան սագեն վո՞չ, թե՞ կովի մածունը նրա յերեսանցը վրնաս տա:

— Ինչի՞ չի սաղիլ, մթամ քեզ սաղիլ չի, վոր իմ հողերիցը մի տասը դեսյատին կարեն, քեզ տան:

— Ի՞նչ ա վոր, ինձ հավանում չե՞ս, Համբո. թե՞ դու ինձանից ավելի շատ ես աշխատում, կամ թե քո հերը իմ հորիցը լավ մարդ եր:

— Բա վոնց չես աշխատում. Նալբանդի թողը, չի ըլի, իմանանք, ես տարի դո՞ւ քանի՞ որավար ես սերմել, յես՝ քանիսը: 35 որավար ցորեն եմ սերմել, 15 որավար՝ գարի, դու 2 որավար ունես ցանած:

— Քեզ ինչի՞ յա եղքան որավար հող ըլում, վոր սերմես ու մեզ ել տնազ անես: Ինձ տուր մին եղ հողերը, Ստեփանին, Դուկասին ու դու զրադիցը թամաշա արա, թե վոնց ենք վարում ու ցանում:

— Չե, չե, Ավան, եղ մի ասիլ, մին հարցրու Չարչոնց Համբոյին, թե, եղ վոր որավարների հաշիվը գիտաս, 15-ի ու 35-ի անումն ես տալիս՝ քանի՞ որ ես մաճ բռնել գութանի հետևից, յա քանի՞ դիշեր յեզը պահել հանդի. ելի մեր մեջքովը չի վարվել:

— Տո, հարամգաղա, վրա պրծավ ու գայրույթից վեր թռավ Համբոն, դուք ինչո՞ցու յեք բա, վոր յես յեզը գնամ, յա մաճ բռնենեմ. վոր վոտքս ձգած, մութաքին կռնած, վարվում ա տափերս, յես ինչի՞ յեմ մաճ բռնում: Կարում էք, դուք ել եղպես ա-

րեք, թե չե, ձեռներդ ձեզ քաշեցէք: Աշխարքս դոչադ տղի տեղ ա: — Բերանդ շող մի տալ, Չարչունց Ղազարի տղա, հարամ-գադի ձեռն ա գալիս: Եղ դոչադություն չի, վոր դուք կարում եք անեք, մենք՝ չե. եղ գելություն ու գազանություն ա, վոր ում ճանկն ա ընկնում՝ նա յել կուլ ա տալիս: Բա, բոմբ գցելը վճնց անի սրան, դե, ենա բոմբը ձեզպեաների համար ա, ելի...

Եստեղ ավելի բարձրացրին ձեռները. յերկուսին ել կողմակիցներ դուրս յեկան. զրույցը դառավ աղմուկ, կռիվ, հայհոյանք: Հայհոյանքի մեջ լսվում եր և Սահակի ու Բաղալի անուուններն ել. զուցե շուտով բանը դազանակների ել հասներ, բայց Համբոն ու Ասլանը զգացին իրանց դիմացիների ուլժն ու գայրույթը ու քաշվեցին հաթեթա տալով (սպառնալով), կորան մթնի մեջ:

«Եզտ պատ պահեցէք, վոր... մեր հողերը կխլեն ձեզ տան...
— Չե, դուք հանգիստ կացեք, վոր միշտ ուրիշները կաշխատեն, դուք ել կուտեք, պոռչներդ լպտաեք...»

— ...եղ ա պատ պահեցէք, վոր Գրոզանց Սահակի տղան ու նրա նմանները մի որ կխլեն մեր հողերը ձեզ տան, դուք ել՝ կվարեք, կսերմեք...

— Չե, դուք հանգիստ կացեք, վոր միշտ ուրիշները կաշխատեն ու դուք ել կուտեք, պոռչներդ լպտաեք. լավ իմացեք, վոր մի որ ել ձեզպեաների ատամները կշարդեն ու ես ձգորտված շինելնե-րում կտրված տղաներին կճանանչեք, կճանանչեք, Չարչի Ղազարի տղա...

Սրանից հետո բավական ժամանակ անցավ: Բաղալից ել խաբար չկար. գեղումն ասում էին՝ նրան Սիբիր են տարել, կորցրել: Քաղաքի «խառնակություններն» ել վերջացել էին ու գեղերումը դեռ բարձր էին խոսում ու հայհոյում Չարչոնց Համբոն ու իր նմանները: Բայց յերբ սկսվեց մեծ կռիվը, նրանից հետո յել Ռուսաստանի Մեծ Հեղափոխությունը՝ են ժամանակ ելի լսվեց Բաղալի անունը: Լրագրներում շուտ-շուտ եր գրվում նրա մասին. ու յերբ ենտեղի հեղափոխությունը կարմիր Բանակի հետ յեկավ մեզ մոտ՝ բոլորն

«Ուր ա հիմա Չարչոնց Ղազարի տղան, վոր...
— Ուր են, են 35 ու 50 սրավար վարտ...»

իմացան, վոր առաջվա, գեղացի փոքրիկ Բաղալն ել վերադարձել եր
եղ քաղաքը, վորպես մեծ մարդ — հասարակական գործիչ:

Գեղունն ել իմացան Բաղալի գալու մասին. հիմա յեյ հավաք-
վում եյին գրույցի ու ավելի աշխույժ խոսում Բաղալի վրա, ավելի
բարձր...

Գեղը փոխվել եր հիմա. առաջվա գեղի տերերը տափն եյին
ծծվել, կորել: Հիմա յերևում եյին նրանք, վորոնք առաջ վախենում
եյին ձայն հանել:

— Ո՛ւր ա, հիմա Չարչոնց Ղազարի տղան, են վոր ըռելը ես-
քան բաց եր անում, — ասում եր Ղուկասը, կոնները յետ տանելով:

— Ո՛ւր ա Մարգակերանց Ասլանը, վոր մեզանից դոչաղ եր.

— Ո՛ւր են, են 35 ու 50 որավարներ վարողները, — ասում եր
Ուհանը ու քահ-քահ ծիծաղում. թող գան հիմա տեսնեն, թե ո՞վ ա
վարող տղան:

— Ո՛ւր են են ուղաերը փալանով կուլ տվողները, վոր մեզ ել
գեղն ել ուտում եյին քյոխվաների ու պրիստամիլների հետ...

Խոսում եյին եսպես հաճախ, իրար հիշեցնում իրանց ծանոթ,
անցած որերից, են առաջվա ՂոթուրՂուկասը, Սոված Ուհանն ու
մյուսները, յերբ խոսք եր վեր գալիս Բաղալի վրա կամ թե ժո-
ղովի ժամանակ աչքներովն եր ընկնում նրա պատկերը, վոր կախ-
ված եր բարձր ու զարդարում եր գյուղխորհրդի համեստ սենյակը,
իբրև նույն գյուղի շեֆի:

«Ազգային գրադարան»

NL0350609

11227

807

ԳԻՆԸ 25 ԿՈՊ.

68 1
807 0

ПОСТОВОЕ
Академии Наук
СССР

Վաճառվում են հայ գրավաճառանոցներում. գումարով գնողներին
դեղձ 20%:

Հեղինակի հասցեն. Тифлис улица Жуковского № 10.